

ПОЛИТИЧЕСКИ РИСК – МАКРОРИСК И МИКРОРИСК, МОНИТОРИНГ

УВОД

Рискът засяга най-дълбоките аспекти на психологията, математиката, историята, бизнеса и финансите. В своето забележително произведение „Срещу боговете: удивителната история на риска” Питър Бърнстейн поставя въпроса: „Кое е това, което отличава хиляди години история от това, което ние определяме като „модерни времена”? Според него отговорът се намира отвъд прогреса на науката, технологиите, капитализма и демокрацията. Революционната идея, която по негово мнение определя границата между модерните времена и миналото, е мистерията на риска: понятието за това, че бъдещето е повече от прищявка на боговете и че мъжете и жените не са безсилни пред природата. Преди човешките същества да открият път през тази граница, бъдещето е огледало на миналото или мрачно владение на оракули и гадатели, които държат монопола върху познанието за очакваните събития¹.

Способността да определиш какво би могло да се случи в бъдеще и да избереш измежду алтернативите е в основата на съвременното общество. Според Бърнстейн управлението на риска ни направлява из обширния набор от възможни решения - от разпределението на богатството до защитата на общественото здраве, от започването на война до планирането на семейство, от изплащането на застрахователни премии до поставянето на предпазен колан, от отглеждането на царица до маркетирането на пуканки. В миналите времена, поради по-голямата автономност на отделните сфери на дейност, провалът в една област рядко е оказвал директно влияние върху друга. Днес средствата, които използваме, са комплексни, а провалите могат да бъдат катастрофални с тежки и всеобхватни последици. Ние трябва непрестанно да бъдем нащрек относно вероятността от погрешно функциониране и грешки².

Според Улрих Бек рисковете са феномен поне толкова стар, колкото и индустриалното общество, а може дори колкото човешкия род. Целият живот е

¹ Bernstein, 1998:xi

² Bernstein, 1998:2

изправен пред риска от смърт, а всички общества, през всички епохи са „общества на риска“³.

Всеобщността на рисковете се изразява в това, че не са случаен резултат от съзнателна човешка дейност. Те са условие за съществуване на човечеството, за постоянно усъвършенстване на условията му на живот. Вероятността и възможността да настъпят качествени промени в социално-икономическите условия на действие и развитие на системите на различни йерархични нива винаги се възприемат като риск. Отделните социални групи оценяват по различен начин едни и същи изменения⁴. Някои автори считат, че рискът е нещо обичайно, нещо присъщо на какъвто и да е вид целесъобразна човешка дейност. В този смисъл рискът се проявява като вероятностна неопределеност на реализирането на целевите функции, на характера, на съдържанието, насочеността и условията за достигане на целите. Неопределеността се дължи преди всичко на неяснотата в знанията и представите на субектите⁵.

1. Характеристики на политическия риск

Думата риск се среща във всички съвременни езици. Ако се съди по достигналите до наши дни писмени исторически свидетелства, думата риск започва да се използва през XIV в., най-напред като термин в морското застраховане. Навлизането на думата „риск“ в ежедневно общуване, със заетото от застрахователното дело значение, я превръща в синоним на опасност или рисковано дело в почти всички световни езици⁶. Според Български тълковен речник рискът е: (1) възможна опасност; (2) действие наслуки с надежда за успех и (3) възможна загуба при търговска сделка, при валутни и кредитни операции, в застрахователното дело .

Причината за нееднозначното разбиране на риска, не само в различните научни дисциплини, но и на всекидневието, е свързана с обстоятелството, че рискът е предмет на взаимното проникване между субективното и обективното начало. Всеки, независимо от представата, която има, се съобразява с реалността на риска, въпреки че той е предмет единствено на разсъдък, на интелекта.

Според П. Христов актуалното състояние на науката за риска има две важни характеристики. Първата е свързана с наличието на множество частни теории за риска (в областта на икономическите науки, на науките за управлението, социологията,

³ Бек, 2001:75

⁴ Вяткин и др., 2003

⁵ Владимиров и Томов, 2008 6:99

⁶ Христов, 2010:50

психология и др.) и основани на тях различни институционализирани практики за неговото третиране (осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд защита на потребителите, кредитиране, застраховане, противодействие на митническите нарушения и престъпления, като изпиране на мръсни пари и др.). Втората кореспондира с отговора на въпроса: защо съществуващите частни научни теории се оказват неспособни или поне недостатъчно ефективни за разкриване на същността и съдържанието на новата визия за риска и неговото социално предназначение⁷.

Рискът, според смисъла, който влага в него Улрих Бек, се основава на съзнателно взети решения и по-точно на решения, „ориентирани към технико-икономическите предимства и възможности и приемащи слепия случай просто за обратната страна на прогреса“⁸. Това е основният ключов момент в тезата на автора относно риска. Според него „рисковете предполагат индустриални, т.е. технико-икономически решения и съображения за полезност“. Те се различават от „военната разруха по своето „нормално раждане“, по-точно по „мирновременното си възникване в центровете за рационалност и просперитет с благословията на гарантите на реда и законността“⁹.

Следователно рисковете са винаги зависими от решения - т.е. предполагат решения. Те произтичат от превръщането на несигурността и „слепите случаи“ в решения (и тласкат към вземането на решения, които на свой ред пораждаат рискове). Вземането на решение предполага действие, а действието на човека - извършване на някаква дейност. Следователно рискът възниква само там, където има дейност. Ако не се реализира дейността, няма да има риск. Тъй като човешката дейност се осъществява в пространството и времето, където възникват различни природни и социални явления, тя, както и присъщите ѝ рискове имат обективен характер¹⁰.

Решението, което поражда реалната възможност да се случи нещо нежелано или лошо, както и всяко друго решение е насочено към удовлетворяване на някаква потребност. Потребността е състояние, обусловено от неудовлетворени нужди и изисквания на организма или организацията, необходими за нормалното им съществуване. Неотстранената неудовлетвореност еднозначно води до нарушаване на нормалното изпълнение на жизнените функции, причинява вреди и може да доведе до гибелни последици. За разлика от неудовлетвореността, рискът съдържа също и опция

⁷ Христов, 2010: 35-36

⁸ Бек, 2001:77-78

⁹ Бек, 2001:78

¹⁰ Христов, 201:72